



ДО ПРОБЛЕМИ СЕМАНТИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ БІБЛІЇ ЯПОНСЬКОЮ МОВОЮ

Дмитро Москальов

Київський університет імені Бориса Грінченка
вул. Маршала Тимошенка, 13-Б, м. Київ, 04212, Україна
 <https://orcid.org/0000-0003-1856-662X>
d.moskalov@kubg.edu.ua

Маргарита Калешук

Київський університет імені Бориса Грінченка
вул. Маршала Тимошенка, 13-Б, м. Київ, 04212, Україна
 <https://orcid.org/0000-0003-1437-3353>
kio.rio.ta.ka@gmail.com

Предметом дослідження є семантичні трансформації та роль контекстуального значення при перекладі Біблії японською мовою. Проблема полягає у тому, що незважаючи на розроблену теорію перекладу біблійних текстів у світі, а також, на відносно тривалу традицію перекладів Біблії японською мовою, очевидно, що мовна картина світу, вибудована на поняттях сінтоїстсько-даосько-конфуціанської культурної тріади, не передбачає ідеї трансцендентного Бога як ключової домінанти іудео-християнської культурної парадигми. Унаслідок цього при перекладі Біблії японською мовою виникають неминучі втрати та необхідність компенсацій за рахунок тих чи тих засобів. Метою статті є з'ясувати способи досягнення адекватності при перекладі Біблії японською мовою. Основним методом дослідження є семантичний аналіз перекладів основоположних біблійних понять («Бог», «душа») в обраному фрагменті Біблії — Євангелії від Івана, 3:3-7. У результаті дослідження з'ясовано, що при перекладі японською мовою в одних випадках спостерігається заміна слів і понять на синонімічні — «хліб» в молитві «Отче наш» замінюється на іжу 糶 (kate) (ієрогліф з коренем «рис»). В інших помітні приййоми буквального перекладу-кальки або транслітерації — «Агнець Божий» 神の子羊 (kami no kohitsuji), «геєна вогненна» 火のゲヘナ (hi no gehena). У зв'язку з відсутністю в японському релігійному дискурсі відповідних понять перекладачам довелося переробити і переосмислити оригінальні ідеї тексту. Досягнення адекватності ускладнюється ще й проблемою стилістичної стратифікації японської мови, яка передбачає віддалені один від одного реєстри, і письмовий формалізований текст із високим рівнем сакралізації, до яких за японськими мовними нормами належить Біблія, виявляється майже недоступним без спеціальної філологічної підготовки. У статті показано, що перед перекладачами Біблії японською мовою стояло подвійне завдання: з одного боку, донести глибинні смисли понять, які відсутні в японській культурі історично, а з іншого, — знайти формальні засоби, які не профанізували б високого статусу біблійного тексту. Обґрунтування перекладацьких рішень становить практичне значення дослідження.

Ключові слова: переклад; Біблія; японська мова; картина світу; компенсація.

Перша з відомих теорій біблійного перекладу, що називається «теорією формальної відповідності», ґрунтувалася на ідеї іконічності слова, тобто на переконанні, що між словом як зображенням речі й самою річчю існує зв'язок. Згідно з цією теорією, перекладений текст може бути абсолютно ідентичним оригіналу, лише якщо перекладач може знайти правильний іконічний знак у мові перекладу. У цьому разі кожне слово має відобразитися послідовно і без вилучень, інакше сама реальність буде спотворена (Амирова, 2006, с. 63). Зміна культурно-цивілізаційної парадигми, яка сколихнула в XIV–XVII ст. християнський світ, породила так званий Новий час, який був насичений ідеями Відродження, Просвітництва та Реформації. Родоначальники останньої —

М. Лютер, Ж. Кальвін і філолог-перекладач Ф. Меланхтон — цілком можуть вважатися авторами нової теорії біблійного перекладу, тобто теорії нормативно-змістовної відповідності. Ця теорія передбачала максимально повну передачу змісту вихідного тексту засобами живої мови при дотриманні норм мови. Саме ця теорія лягла в основу більшості перекладів Нового часу (Крисп, 1996, с. 80).

До кінця Нового часу стало здаватися, що кожен народ по-своєму бачить світ, по-своєму називає його фрагменти. Більше того, на думку В. фон Гумбольдта, люди за допомогою мови створюють свій особливий, суб'єктивний світ, відмінний від об'єктивного, який їх оточує (1984, с. 75). У результаті носії різних мов створюють культури

і цивілізації, які представляють різні картини світу (1984, с. 317).

Виходячи з цього розуміння, а також з багато-вікового досвіду перекладу Біблії мовами різних народів, біблієсти середини ХХ ст. зробили висновок, що при колишніх методах перекладу неможливі ні повна передача інформації, ні навіть повноцінне відтворення тексту. «Між нами і людьми Біблії <...> різниця така, що вимагається не просто переклад слів (translation), але переклад культури (transculturation)» (Barr, 1961, с. 4).

Як відомо, головна мета перекладу — досягнення адекватності. Адекватний, або як його ще називають, еквівалентний переклад здійснюється на рівні, необхідному і достатньому для передачі незмінного змісту при дотриманні відповідного плану вираження, тобто норм мови.

Нині існують чимало класифікацій перекладацьких трансформацій, запропонованих різними авторами. Наприклад, Л. К. Латишев дає класифікацію перекладацьких трансформацій за характером відхилення від міжмовних відповідностей, у якій усі перекладацькі трансформації розподіляються на морфологічні, синтаксичні, стилістичні, семантичні, змішані. Семантична трансформація — один з прийомів перекладу, що полягає в перекодуванні інформації на семантичному рівні, що полягає в різних перетвореннях смислової структури слів і загалом висловлювання за певною ситуативною моделлю. Семантичні трансформації здійснюються на основі різноманітних причинно-наслідкових зв'язків, що існують між елементами описуваних ситуацій (Лощенцова & Нікішина, 2014, с. 103).

Семантична структура слова зумовлює можливість його контекстуального вживання, і переклад контекстуального значення слова є нелегкою проблемою (Лелет, 2018, с. 95).

Контекстуальне значення слова багато в чому залежить від характеру семантичного контексту, від семантики поєднаних з ним слів. Оказіональне значення слова, яке несподівано виникає в контексті, не є довільним — воно потенційно закладене в семантичній структурі слова. У контекстуальному вживанні слова в поезії або художній прозі часто проявляється проникнення автора вглиб його семантичної структури, адже слову властиві як парадигматичні, так і семантичні зв'язки, і лексичні потенції слова можуть бути розкриті в обох випадках. Але виявлення цих потенційних значень тісно пов'язане зі своєрідністю лексико-семантичного аспекту кожної мови, звідси впливають і труднощі передачі контекстуального значення слів у перекладі: що можливе в одній мові, не є можливим в іншій через відмінності їхніх семантичних структур та узусів (Лелет, 2018, с. 95).

Філолог, історик культури, філософ, літературознавець, біблієст С. Аверинцев у післямові до власних перекладів зазначає:

Доступність біблійного перекладу — вимога одночасно законна і проблематична, <...> обговорюване питання — чи повинні наші сучасники читати Святе Письмо особливою, «сакральною», «високою» мовою, яка утримується на рівномірній дистанції від прози буднів, чи настільки ж рівномірно «сучасною» мовою, у кожній точці наближеній до звичок читача, яка нічим його не дивує, «розкутою» і гладкою, — чи правильно воно ставиться? Адже як його не вирішуй, сама його постановка передбачає при обох рішеннях стилістичну і семантичну однорідність тексту. (2004, с. 286)

Переклади Біблії японською мовою виконувалися з середини 16-го сторіччя, однак вони не збереглися. Найстаріший з біблійних перекладів, що дійшли до нас, датований 1837 роком, його автор — прусський місіонер Гуцлафф, який переклав деякі новозавітні книги. Ці переклади потрапили в Японію не раніше 1859 року. Інтенсивна робота з перекладу Святого Письма японською мовою починається лише з останньої третини 19 сторіччя. Повний переклад Біблії був виконаний зусиллями американського пресвітеріанського місіонера Дж. Хепберна і його європейських колег. У 1874–1880 роках підготовлено переклад Нового Заповіту, а в 1888 році — Старого Заповіту. У 1910–1917 роках опублікована Біблія, у яку увійшов переглянутий текст Нового Заповіту і текст Старого Заповіту 1888 року; це видання залишалось найбільш авторитетним до середини 20 сторіччя.

1867 року за переклад Біблії японською мовою взявся засновник православної місії в Японії — ієромонах (згодом митрополит та архієпископ) Микола (Іван Дмитрович Касаткін). 1901 року було видано переклад Нового Заповіту. Митрополит Микола переклав також найважливіші фрагменти Старого Заповіту. Вважається, що росіянин Іван Касаткін фактично повторив працю св. Кирила і Мефодія з перекладу Святого Письма і справи перших учнів Христових — благовістя порятунку «всім народам». Згодом перший православний архієпископ Японії Микола отримав статус святого рівноапостольного.

Переклад митрополита Миколи був створений відповідно до вимог класичної граматики старописемної японської мови — мови дворянської еліти Японії — та містив безліч китайських ієрогліфів, зокрема рідкісних і маловживаних. Православні спільноти в Японії з кінця 19-го сторіччя почали користуватися саме цим перекладом. Зміст і форма тексту Біблії були не завжди зрозумілі парафіянам, а подекуди, зважаючи на особливості ієрогліфічної писемності, його було навіть складно прочитати вголос. Наприклад, у місті Такасакі один з парафіян, старанний християнин Іов Суто, через некомпетентність

не знав багатьох ієрогліфів і не міг читати Святе Письмо. Тому він взявся переписати весь Новий Заповіт великими ієрогліфами і підписати їх читання складовою абеткою. За кілька років він повністю закінчив цю роботу. Старий завжди тримав це Євангеліє при собі й не розлучався зі своїми рукописами навіть під час візитів і зустрічей (Накамура, 2004, 18–19.11.1892).

Основні проблеми перекладу Біблії, такі як вибір початкового тексту (перекладати можна або безпосередньо з оригіналів, тобто Старий Заповіт — з івриту, а Новий Заповіт — з грецького оригіналу, або використовувати в якості посередника будь-який інший переклад), рішення на користь буквального або смислового перекладу, переклад біблійних реалій, термінології і т. ін., мають універсальний характер — з ними стикалися наші попередники ще в стародавні часи, з ними стикаємося і ми. Наприклад, книга Псалмів є одним з найважливіших зведень поетичних релігійних текстів авраамічних релігій, і велика частина використовуваної авторами образності пов'язана з релігійними уявленнями та обрядовою практикою архаїчного іудаїзму. Однією з основних цілей псалмічної лірики було роз'яснення догм і культових правил в образній формі. При перекладі псалмів японською мовою дуже важливо було донести саме ці поняття до японців, чия культура сформована традиційним політеїзмом синто, буддизмом і китайськими філософськими вченнями (Борисова, 2019, с. 79–82). На відміну від божеств політеїстичних культів, біблійний Бог трансцендентний, виступає в якості творця Всесвіту, управляє ходом життя, є уособленням вищої справедливості, законодавцем норм життя суспільства і моральних норм. Однією з головних труднощів при передачі релігійних образів засобами японської мови була відсутність схожих релігійних уявлень у синтоїстській міфології та в китайських філософських вченнях (Suzuki, 2001, с. 131–146). При перекладі японською мовою в одних випадках спостерігається заміна слів і понять на синонімічні — «хліб» у молитві «Отче наш» замінюється на їжу 糴 (*kate*) (ієрогліф з коренем «рис»), в інших — видно прийоми буквального перекладу-кальки або транслітерації — «Агнець Божий» 神の子羊 (*kami no kohitsuji*), «геєна вогненна» 火のゲヘナ (*hi no gehena*).

Для прикладу семантичної трансформації розглянемо фрагмент з Біблії — Євангеліє від Івана 3:3–7 в оригіналі та чотирьох перекладах Біблії різними мовами, зокрема і японською, та зробимо семантичний аналіз виділених слів.

Оригінал (грецькою) + підрядковий переклад (російською за ред. В. Журомського):

³ ἀπεκρίθη Ἰησοῦς καὶ εἶπεν αὐτῷ ἀμὴν ἀμὴν λέγω σοὶ ἐὰν μὴ τις γεννηθῆ ἄνωθεν οὐ δύναται ἰδεῖν τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ ⁴ λέγει πρὸς αὐτὸν ὁ Νικόδημος πῶς δύναται ἄνθρωπος γεννηθῆναι γέρων ὧν μὴ δύναται

εἰς τὴν κοιλίαν τῆς μητρὸς αὐτοῦ δεύτερον εἰσελθεῖν καὶ γεννηθῆναι ⁵ ἀπεκρίθη Ἰησοῦς ἀμὴν ἀμὴν λέγω σοὶ ἐὰν μὴ τις γεννηθῆ ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος οὐ δύναται εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ ⁶ τὸ γεγεννημένον ἐκ τῆς σαρκὸς σὰρξ ἐστὶν καὶ τὸ γεγεννημένον ἐκ τοῦ πνεύματος πνεῦμά ἐστὶν ⁷ μὴ θαυμάσης ὅτι εἶπόν σοι δεῖ ὑμᾶς γεννηθῆναι ἄνωθεν.

³ Ответил Иисус и сказал ему: «Аминь, аминь говорю тебе, если кто не будет **рожден свыше**, не может он увидеть Царство **Бога**». ⁴ Говорит ему Никодим: «Как может человек родиться, пожилым будучи? Не может он в утробу матери своей повторно войти и родиться». ⁵ Ответил Иисус: «Аминь, аминь говорю тебе, если кто не будет рожден о воды и **Духа**, не может он войти в Царство Бога. ⁶ Рожденное от плоти плоть есть, а рожденное от Духа Дух есть. ⁷ Не удивляйся, что Я сказал тебе: «Необходимо вам родиться свыше».

Переклад Івана Огієнка українською мовою:

³ Ісус відповів і до нього сказав: Поправді, поправді кажу Я тобі: Коли хто не **народиться згори**, то не може побачити **Божого Царства**. ⁴ Никодим Йому каже: Як може людина родитися, будши старою? Хіба може вона ввійти до утроби своїй матері знову й родитись? ⁵ Ісус відповів: Поправді, поправді кажу Я тобі: Коли хто не родиться з води й **Духа**, той не може ввійти в Царство Боже. ⁶ Що вродилося з тіла є тіло, що ж уродилося з Духа є дух. ⁷ Не дивуйся тому, що сказав Я тобі: Вам необхідно родитись згори.

Переклад англійською мовою (King James):

³ Jesus answered and said unto him, Verily, verily, I say unto thee, Except a man be **born again**, he cannot see the kingdom of **God**. ⁴ Nicodemus saith unto him, How can a man be born when he is old? can he enter the second time into his mother's womb, and be born? ⁵ Jesus answered, Verily, verily, I say unto thee, Except a man be born of water and of the **Spirit**, he cannot enter into the kingdom of God. ⁶ That which is born of the flesh is flesh; and that which is born of the Spirit is spirit. ⁷ Marvel not that I said unto thee, Ye must be born again.

Переклад японською мовою:

³ イエスは答えて言われた。「まことに、まことに、あなたに告げます。人は、**新しく生まれなければ、神の国を見ることはできません。**」

⁴ ニコデモは行った。「人は、老年になって

いて、どのようにして生まれることができるのですか。もう一度、母の胎に入って生まれることができますでしょうか。」⁵イエスは答えられた。「まことに、まことに、あなたに告げます。人は、水と御霊によって生まれなければ、神の国に入ることができません。⁶肉によって生まれた者は肉です。御霊によって生まれた者は霊です。⁷あなたがたが新しく生まれなければならない、とわたしが言ったことを不思議に思ってはなりません。

Спробуємо роз'яснити семантику виокремлених жирним шрифтом біблійних понять.

Народиться згори. Людині необхідна зміна серця, тобто духовне перетворення. Нове життя, або народження згори, відбувається тоді, коли людина повірила в Бога й отримала вічне життя (2 Коринтян 5:17; Тита 3:5; 1 Петра 1:3; 1 Івана 2:29; 3:9; 4:7; 5:1–4,18). В Євангелії від Івана 1:12, 13 зазначається: «народження згори» передбачає, що через віру в Ісуса Христа ми отримуємо статус Божих дітей. З цього виникає логічне запитання: «Навіщо ж нам потрібне народження згори?» Апостол Павло в Посланні до Ефесян 2:1 говорить: «вас, що мертві були через ваші провини й гріхи». У посланні до Римлян 3:23 він написав: «Тому що всі згрішили і позбавлені слави Божої». У зв'язку з цим ми й потребуємо народження згори, щоб отримати прощення гріхів і відновити стосунки з Богом.

Бог. Узагальнювальним визначенням Бога є «верховна Істота, Творець і Правитель всього існуючого; Суцільний, досконалий в силі, доброті і мудрості». На підставі Святого Письма — Старого й Нового Заповіту — Бог є дух, нематеріальний за Своєю природою (від Івана 4:24). Бог єдиний, але Він існує в трьох іпостасях — Бога Отця, Бога Сина і Бога Святого Духа (Матвія 3:16–17). Бог — нескінченний (1 Тимофія 1:17), незрівнянний (2 Царів 7:22) і незмінний (Малахії 3:6). Бог існує в усьому світі (Псалми 138: 7–12), все знає (Матвія 11:21) і володіє повнотою сили і влади (Ефесян 1; Об'явлення 19:6).

Дух. Святий Дух є особистістю. Йому властиві характеристики особистості, Він виконує особисті дії та має особисті стосунки. Він все розуміє (1 Коринтян 2:10–11). Він знає, що вимагає інтелекту (Римлян 8:27). У нього є воля (1 Коринтян 12:11). Він викриває гріх (Івана 16:8). Він творить чудеса (Дії 8:39). Він направляє (від Івана 16:13). Він дбає про людей (Римлян 8:26). Йому необхідно коритися (Дії 10:19–20). Його обманювали (Дії 5:3), Йому опиралися (Дії 7:51), Він бував засмучений (Ефесян 4:30), Його зневажали (Матвія 12:31) і навіть ображали (Євреїв 10:29). Він взаємодіяв з апостолами (Дії 15:28) і кожним Обличчям Трійці (Івана 16:14; Матвія 28:19; 2 Коринтян 13:14).

Як видно з наведеного, при перекладі російською, українською та англійською мовами се-

мантичне значення виділених слів не виходить за межі семантичного кола. При перекладі японською відбуваються деякі зміни.

Переклад японською мовою:

新しく (*atarashiku*) — наново від **新しい** (*atarashii*) — новий, **生まれなければ** (*umarenakereba*) — якщо не народитися від **生まれる** (*umareru*) — народжуватися. Але саме в семантичному значенні слова **新しく** не розкривається глибина духовного складника. При перекладі неможливо досягнути споконвічне, духовне, надприродне. У зв'язку з цим розглянемо ще один приклад, у якому побачимо семантичну відмінність при перекладі слова «новий», але не забуваючи про наведене вище словосполучення **新しく** (*atarashiku*) **生まれなければ** (*umarenakereba*), бо маємо мету порівняти саме ці два фрагменти.

Від Івана 13:34 «³⁴ **Нову** заповідь Я вам даю: Любіть один одного! Як Я вас полюбив, так любіть один одного й ви!» (Біблія в пер. Івана Огієнка).

ヨハネによる福音書 13:34

«³⁴あなたがたに**新しい**戒めを与えましょう。互に愛し合いなさい。わたしがあなたがたを愛したように、あなたがたも互に愛し合いなさい。」

Ми бачимо, що в цьому фрагменті словосполучення **新しい戒め** (*atarashii imashime*) — нова заповідь — подано у його прямому значенні, тобто «Нова заповідь» (**新しい戒め**) замінила стару заповідь через її неспроможність. «Нова» — антонім до «стара». Зробимо висновок, що в перекладі японською мовою в обох фрагментах вжито слово **新しい** (*atarashii*), яке несе в собі таке значення, як «новий, свіжий, сучасний і т. ін.», але в перекладі українською мовою два поняття — «народитися згори» та «нова заповідь», відповідно **新しく** (*atarashiku*) **生まれなければ** (*umarenakereba*) та **新しい戒め** (*atarashii imashime*) — хоч і перебувають в одному семантичному полі, але мають різну глибину сприйняття. Варто зауважити, що основне завдання кожного перекладача — лінгвістична точність. Не буквально передача, а точність семантична, точність змістова. Зокрема здатність і вміння перекладати тонкощі певних місць Писання.

神 (*kami*) бог, божество. Ієрогліф, що позначає японських божеств, у китайській мові використовується для запису слова *шень*, що означає дух, душу людини. Воно може позначати і божество, але лише невисокого рангу в пантеоні. Вищі надприродні сутності китайського пантеону називаються *тянь*, «Небо», «Небесний правитель», *шан-ді*, «Вищий правитель». Японські божества-камі, якщо коротко їх охарактеризувати, є силами природи, яких наділили людськими якостями, антропоморфізували. Це не тільки божества, які

згадуються в перших міфологічно літописних зведеннях «Кодзікі» («Записки про діяння давнини») і «Ніхон Сьокі» («Аннали Японії»), і ті, яких шанують у святилищах, але також Сонце і Місяць, вітер і дощ, величезні дерева і скелі, рослини, тварини, люди... Усе, що перевершує межі звичайного, вважалося божеством. Подібним чином характеризував божеств-камі і найвизначніший дослідник японської культури Мотоорі Норінага (1730–1801). Отже, поняття Бога в християнській культурі та божества японського ґрунтовно відрізняються. Але, як свідчать джерела, найвідомішим лексичним нововведенням святого Миколая стало створення нового ієрогліфа для слова «Бог»: він використовував ієрогліф *kami*, приписавши до нього знак кружечка, чим поставив йому читання *shin*; так ієрогліф став перекладом поняття «Бог» (Щоденники св. Миколая Японського, 1898). Важливий сам факт, що звернення йде до Єдиного Бога, а не до язичницьких божеств.

御霊 (*mitama*) дух, душа покійного (переклад, що дається за словником 和 露・露 和 辞書. Такий самий переклад дає і мобільний перекладач 意味は?). Подані ієрогліфи також використовуються в сполученні з іншими ієрогліфами і мають таке значення: 御 霊 屋 (*otamaya/mitamaya*) — гробниця, мавзолей, склеп, усипальниця. Водночас за електронним словником *Linguae Dictionary* при перекладі з японської англійською мовою все-таки подається значення Holy Spirit, тобто Дух, Святий Дух, але не на перших позиціях. Тому важко говорити про доречний переклад, адже людина, не знайома з біблійними термінами і віровченням, може просто хибно зрозуміти сенс написаного. Отже, семантичне значення може бути втрачене. Прикладом адекватної передачі понять «душа» японською мовою є наведені нижче фрагменти (Євангеліє від Луки 12:23 та Римлянам 13:1 у Синодальному перекладі). Спочатку розглянемо, що таке душа. Біблія була написана здебільшого давньоєврейською і давньогрецькою мовами. Поняттю «душа» в Біблії відповідає єврейське слово *néfesh* і грецьке *psíché*. Ці слова зустрічаються у Святому Письмі більше 800 разів, і в «Перекладі нового світу» вони передані як «душа» (в основному тексті або в примітках). Дослідивши, яким чином у Біблії використовуються слова «душа» і «душі», бачимо, що найчастіше вони означають 1) людей, 2) тварин, а також 3) життя людей або тварин. Розглянемо біблійні вірші, з яких видно, що при перекладі слово «душа» вживається в першому та третьому значеннях.

«¹ Всякая **душа** да будет покорна высшим властям...»

«¹人はみな、上に立つ權威に従うべきです。...»
人 (*hito*) — людина, особистість, характер.

«²³ **душа** больше пищи, и тело — одежды»

«²³いのちは食べ物よりたいせつであり、からだは着物よりたいせつだからです。». **いのち** (*inochi*) — життя. Душа є носієм життя, і тому ці поняття близькі за значенням, вони за своєю суттю нероздільні.

Спробуємо розглянути, що таке дух згідно з Біблією. Передусім дух і душа не одне і те саме. З Біблії ясно видно, що це абсолютно різні поняття. Чим вони відрізняються? У первинному тексті Біблії поняття «дух» передано єврейським словом *ruach* і грецьким *pnéuma*. Значення цих слів розкривається в самому Святому Письмі. Ось що, наприклад, говориться про Єгови в книзі Псалмів 104:29: «Отнимаешь их дух [*ruach*] — лишаются жизни и возвращаются в свой прах». А в Якова 2:26 сказано, що «тело без духа [*pnéuma*] мертво». Як видно з наведених віршів, дух — це те, що оживляє тіло.

Підбиваючи підсумки, зазначимо, що в результаті декількох реформ японської мови протягом 20 століття сучасна японська мова ще в більшій мірі відрізняється від старописемної, ніж церковнослов'янська від російської. Книги з богослужіння написані на *бунго*, тож, не знаючи достатньої кількості ієрогліфів і не маючи тексту перед очима, часто складно зрозуміти сенс проповіданого в церкві.

Головною перешкодою при перекладі японською мовою є передовсім відсутність самих понять, пов'язаних з особливостями авраамічного монотеїзму, у мові й культурі японців. Конотації слів, обраних для перекладу, ускладнюють правильне розуміння тексту навіть при лексичній відповідності. Саме у зв'язку з відсутністю в японському релігійному дискурсі відповідних понять перекладачам довелося переробити і переосмислити, багато в чому «приземлити» оригінальні ідеї тексту.

З огляду на низку проблем, що виникають при перекладі Біблії японською мовою, доречнішим терміном видається не «переклад» (*Übersetzung*, *translation*), а радше старогрецьке дієслово *герменеуо*, яке прив'язує нас не тільки до тексту, який перекладається, а й до тієї аудиторії, до якої текст звернений, до тих, кому текст розтлумачується, пояснюється.

Покликання

- Аверинцев, С. (2004). *Собрание сочинений. Переводы. Евангелие от Матфея. Евангелие от Марка. Евангелие от Луки. Книга Иова. Псалмы Давидовы*. Киев: Дух и Литера.
- Амирова, Т. (2006). *История языкознания*. Москва.
- Борисова, А. (2019). Поэтическая образность японского текста книги псалтирь, связанная с религиозными концептами. *Филологические науки. Вопросы теории и практики*, 12(6), 79–82. <https://doi.org/10.30853/filnauki.2019.6.17>
- Гумбольдт, В. (1984). *Избранные труды по языкознанию*. Москва.
- Крисп, С. (1996). Современные теории перевода и современные переводы Библии. In *Перевод Библии: лингвистические, историко-культурные и богословские аспекты* (с. 79–82). Москва: РАН.

- Лелет, І. (2018). Лексико-семантичні трансформації в українському перекладі твору Е. А. По «Золотий жук». *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. «Філологія»*, 37(3), 94–97.
- Лощенова, І. & Нікішина, В. (2014). Перекладацькі трансформації як ефективний засіб досягнення адекватності перекладу. *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. «Філологічні науки»*, 3, 102–105.
- Накамура, К. (Ред.). (2004). *Дневники св. Николая Японського*. Санкт-Петербург.
- Barr, J. (1961). *The Semantics of Biblical Language*. New York: Oxford University press.
- Suzuki, N. (2001). On the Translation of God. *Japanese Religions*, 26(2), 131–146.

References (translated and transliterated)

- Amirova, T. (2006). *Istoriya yazykoznavniya [History of Linguistics]*. Moscow.
- Averintsev, S. (2004). *Sobranie sochineniy. Perevody. Yevangelie ot Matfeya. Yevangelie ot Marka. Yevangelie ot Luki. Kniga Iova. Psalmy Davidovy [Collected works. Translations]*. Kyiv: Dukh i Litera.
- Barr, J. (1961). *The Semantics of Biblical Language*. New York: Oxford University press.
- Borisova, A. (2019). Poeticheskaya obraznost yaponskogo teksta knigi Psaltir, svyazannaya s religioznymi kontseptami [Poetical figurativeness of the Japanese text of the book of Psalter associated with religious concepts]. *Filologicheskie nauki. Voprosy teorii i praktiki*, 12(6), 79–82. <https://doi.org/10.30853/filnauki.2019.6.17>
- Crisp, S. (1996). Sovremennye teorii perevoda i sovremennye perevody Biblii [Modern translation theories and modern Bible translations]. In *Perevod Biblii: lingvisticheskie, istoriko-kulturnye i bogoslovskie aspekty [Bible translation]* (pp. 79–82). Moscow: RAN.
- Humboldt, W. (1984). *Izbrannye trudy po yazykoznavniyu [Selected Works on Linguistics]*. Moscow.
- Lelet, I. (2018). Leksyko-semantychni transformatsii v ukrainskomu perekhadi tvoruu E. A. Po "Zoloty zhuk" [Lexical-semantic transformations in the Ukrainian translation of E. A. Poe's "Golden Beetle"]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. «Filolohiia»*, 37(3), 94–97.
- Loshchenova, I. & Nikishyna, V. (2014). Perekhadatski transformatsii yak efektyvnyi zasib dosiahnennia adekvatnosti perekhadu [Translation transformations as an effective means of achieving translation adequacy]. *Naukovi zapysky Nizhynskoho derzhavnogo universytetu im. Mykoly Hoholia. "Filolohichni nauky"*, 3, 102–105.
- Nakamura, K. (Ed.). (2004). *Dnevniky sv. Nikolaya Yaponskogo [Diaries of St. Nicholas of Japan]*. S.-Petersburg.
- Suzuki, N. (2001). On the Translation of God. *Japanese Religions*, 26(2), 131–146.

THE PROBLEM OF SEMANTIC CHANGES AT TRANSLATING THE BIBLE INTO JAPANESE

Dmytro Moskalov

Borys Grinchenko Kyiv University, Ukraine

Marharyta Kaleshchuk

Borys Grinchenko Kyiv University, Ukraine

The subject of the study of the proposed article is semantic transformations and the role of contextual meaning in translating the Bible into Japanese. The problem is that the Japanese linguistic worldview, built on the concepts of the Shinto-Tao-Confucian cultural triad, does not provide for the idea of a transcendent God, despite the developed theory of translating Biblical texts throughout the world — even relatively long tradition of translating the Bible into Japanese. Considering that this is a dominant key of the Judeo-Christian cultural paradigm, when translating into Japanese there are inevitable losses in meaning and thus need for compensation by various means arises. The Aim of the Study is to find out ways to achieve adequacy when translating the Bible into Japanese. The main method of the research is the semantic analysis of the translations of the fundamental biblical concepts ("God", "soul") in the selected Bible — John 3:3-7. The Results of the Study: considering that this is a dominant key of the Judeo-Christian cultural paradigm, when translating into Japanese there are inevitable losses in meaning and thus need for compensation by various means arises. While translating into Japanese, in some cases there is a replacement of words and concepts with synonymous ones — «bread» in the pray «Our Father» is replaced with food 糴 (kate) (character with the root «rice»). In others, one can see the techniques of literal translation-tracing or transliteration — «The Lamb of God» 神の子羊 (kami no kohitsuji), «hell fire» 火のゲヘナ (hi no gehena). Due to the lack of appropriate concepts in the Japanese religious discourse, translators had to redo and rethink the original ideas of the text. Adequate rendering is also complicated by the problem of stylistic stratification of the Japanese language, which involves registers that are distant from each other, and a written formalized text containing a high level of sacralization (for which the Bible refers to Japanese language standards), is almost inaccessible without special philological training. The article shows that the Japanese Bible translators had to tackle a double task: on the one hand, it is necessary to convey the deepest meanings of concepts that have not historically existed in Japanese culture, and on the other hand, to find formal means that do not violate the integrity of the Biblical text. The relevance of the study lies in the need to pay attention to the boundaries of the adequacy of translation in the case of a meeting of dissimilar cultures and, accordingly, linguistic pictures of the world. The rationale for translating decisions is the practical value of research.

Keywords: translation; Bible; Japanese; world picture; compensation.

К ПРОБЛЕМЕ СЕМАНТИЧЕСКИХ ТРАНСФОРМАЦИЙ ПРИ ПЕРЕВОДЕ БИБЛИИ НА ЯПОНСКИЙ ЯЗЫК

Дмитрий Москалёв

Киевский университет имени Бориса Гринченко, Украина

Маргарита Калещук

Киевский университет имени Бориса Гринченко, Украина

Предметом исследования предложенной статьи являются семантические трансформации при переводе Библии на японский язык. Проблема состоит в том, что, несмотря на разработанную теорию перевода библейских текстов в мире, а также на относительно длительную традицию переводов Библии на японский язык, очевидно, что языковая картина мира, выстроенная на понятиях синтоистско-даосско-конфуцианской культурной триады, не предусматривает идеи трансцендентного Бога как ключевой доминанты иудео-христианской культурной парадигмы. В результате, при переводе Библии на японский язык возникают неизбежные потери и необходимость компенсаций за счет тех или иных средств. Цель статьи — определить способы достижения адекватности при переводе Библии на японский язык. Основным методом исследования является семантический анализ переводов основоположных библейских понятий («Бог», «душа») в избранном фрагменте Библии — Евангелии от Ивана 3:3-7. В результате исследования определено, что при переводе на японский язык в одних случаях наблюдается замена слов и понятий на синонимические — «хлеб» в молитве «Отче наш» заменяется на еду 糧 (kate) (иероглиф с корнем «рис»). В других видно приемы буквального перевода-кальки или транслитерации — «Агнец Божий» 神の子羊 (kami no kohitsuji), «геенна огненная» 火のゲヘナ (hi no gehena). В связи с отсутствием в японском религиозном дискурсе соответствующих понятий переводчикам пришлось переделать и переосмыслить оригинальные идеи текста. Достижения адекватности осложняется еще и проблемой стилистической стратификации японского языка, которая предусматривает отдаленные друг от друга регистры, и письменный формализованный текст с высоким уровнем сакрализации, к которому по японским языковым нормам относится Библия, оказывается почти недоступным без специальной филологической подготовки. В статье показывается, что перед переводчиками Библии на японский язык стояла двойная задача: с одной стороны, необходимо донести глубинные смыслы понятий, которые отсутствуют в японской культуре исторически, а с другой — найти формальные средства, которые не профанизируют бы высокий статус библейского текста. Обоснование переводческих решений определяет практическое значение исследования.

Ключевые слова: перевод; Библия; японский язык; картина мира; компенсация.

Стаття надійшла до редколегії 12.11.2019